

پوهنتون سلام

برنامه فوق لیسانس (ماستری)

بخش فقه و قانون

جمهوری اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

ریاست پوهنتونهای خصوصی

موانع صحت و تطبیق حکم قضائی

در شریعت و قانون (ملی)

(رشته ماستری)

محقق: فروزان «حکیمی»

استاد رهنما: پوهندوی دکتور عبدالله «حقیار»

سال: 1399

پوهنتون سلام
برنامه فوق لیسانس (ماستری)
بخش فقه و قانون

جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
ریاست پوهنتونهای خصوصی

موانع صحت و تطبیق حکم قضائی در شریعت و قانون (ملی) (رساله ماستری)

محقق: فروزان «حکیمی»

استاد رهنما: پوهندوی دکتور عبدالله «حقیار»

سال: 1399

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپیارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترمه فروزان بنت عبدالحفیظ ID: SH-MSF-96-220 محصل دور پنجم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: موانع صحت و تطبیق حکم قضائی در شریعت و قانون ملی به روز چهارشنبه تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۸ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۵ (نمره به عدد) هشتاد و پنج (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم :

تعداد	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور نجیب الله صالح	عضو هیات	
۲	دکتور شیر علی ظریفی	عضو هیات	
۳	دکتور عبدالله حقیار	استاد رهنما و رئیس جلسه	

..... معاون علمی

..... آمر بورد ماستری

خلاصه بحث

احکام قضائی یکی از مسائل مهم در باب قضاء است که مباحث گسترده در باره آن صورت گرفته و از زوایای مختلف مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است، یکی از این مباحث موانع حکم قضائی از دیدگاه فقه و قانون است که این رساله آن را محور اختصاصی بحث و بررسی قرار داده است.

این تحقیق در چهار فصل نوشته شده است که خلاصه و فشرده آن چنین است: مانع عبارت از یک صفت ظاهر و با قاعده است که وجود آن مستلزم عدم حکم می شود و عدم آن باعث وجود حکم و عدم ذات آن نمی شود، کفر مطلقاً در فقه مانع صحت حکم قضائی گفته شده است اما در قانون ضمناً مانع دانسته می شود. جمهور فقهاء انوئت را مانع صحت قضاء دانسته اند اما قانون بنا بر مذهب امام ابوحنیفه انوئت را مانع ندانسته و هیچ شرطی راجع به مرد بودن یا زن بودن قاضی نگذاشته است، در مسئله رشوت قول راجح این است که رشوت مانع صحت حکم قضایی بوده و قضاوت قاضی رشوه خور قابل تنفیذ نه بلکه باید باطل گردانیده شود زیرا ممکن است قاضی رشوت خور همین منصب قضاء را به رشوت گرفته باشد و همچنان کسی که رشوت می گیرد در حقیقت به غیر حق حکم می کند و حقیقت را پنهان می کند و عدالت را برقرار نمی کند بناءً مناسب نیست او در مسند قضاوت باشد و رشوت خوردن یک ظلم بسیار بزرگ است. فیصله به اساس علم قاضی به خصوص در عصر حاضر جایز نیست چون اگر در گذشته ها قضاوت به اساس معلومات شخصی قاضی مانع صحت حکم قضائی نمی شد این دلیل برای جواز در عصر حاضر نمی شود چون قاضیان آن زمان تا این عصر فرق دارند و تقوا و تمسک آنان به اصول شریعت و حلال و حرام بیش تر بود و حالا چنین نیست در قانون نیز حکم کردن به اساس علم قاضی کاملاً منع شده است و به صراحت گفته شده است که قاضی نمی تواند بر مبنای علم و آگاهی خود در مورد قضیه که تحت رسیدگی اش قرار دارد حکم صادر نماید. داشتن اهلیت و علم کافی یا در حد اجتهاد و یا علم کافی برای قاضی مقلد شرط کمال است، قضاوت قاضی به نفع شریکش در مال و تجارت مطلقاً جایز نیست، قضاوت به نفع دوستی که به قاضی بسیار نزدیک و صمیمی نباشد معلوم می شود که این نوع قضاوت مانع صحت حکم قضائی نیست، البته قضاوت بر ضرر دشمن به اتفاق فقه و قانون از موانع صحت حکم قضائی دانسته شده است.

به طور خلاصه می توان گفت که کفر به اتفاق مانع صحت حکم قضائی بوده است و فسق، تقلید و انوئت از جمله موارد مهمی بوده است که فقهاء در مورد آن اختلاف کرده اند.

واژه های کلیدی بحث: موانع، قضاء، قاضی، حکم، شریعت، قانون.

فهرست مطالب

مقدمه

- Error! Bookmark not defined..... اهمیت موضوع:
- Error! Bookmark not defined..... اسباب انتخاب موضوع
- Error! Bookmark not defined..... پیشینه تحقیق:
- Error! Bookmark not defined..... روش تحقیق:

فصل اول

شرح مفاهیم و اصطلاحات اساسی بحث

- Error! Bookmark not defined..... مبحث اول: مفهوم موانع
- Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: تعریف مانع لغتا
- Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: تعریف مانع اصطلاحاً
- Error! Bookmark not defined..... مبحث دوم: تعریف و تاریخچه قضاء
- Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: تعریف قضاء
- Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: تاریخچه قضاء
- Error! Bookmark not defined..... مطلب سوم: اهمیت و مشروعیت قضاء و دلایل آن
- Error! Bookmark not defined..... فرع اول: دلایل مشروعیت قضاء
- Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: مشروعیت قضاء در قانون
- Error! Bookmark not defined..... فرع سوم: فضیلت قضاء
- Error! Bookmark not defined..... مطلب چهارم: حکم و ارکان قضاء

مبحث سوم: تعریف و شروط قاضی از دیدگاه فقه و قانون

- Error! Bookmark not defined.....
- Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: تعریف قاضی
- Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: شروط قاضی در فقه و قانون

فصل دوم

موانع حکم قضائی متعلق به قاضی

مبحث اول: موانع قضاء متعلق به شخص قاضی..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: موانع متعلق به شخص قاضی در فقه..... Error! Bookmark not defined.

موانع اول: کفر: ..... Error! Bookmark not defined.

موانع دوم: فسق..... Error! Bookmark not defined.

موانع سوم: انوثت (زن بودن)..... Error! Bookmark not defined.

موانع چهارم: تقلید و عدم اجتهاد..... Error! Bookmark not defined.

موانع پنجم: نداشتن اهلیت کافی..... Error! Bookmark not defined.

موانع ششم: نبود یا نقصان حواس ظاهری..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: موانع متعلق به شخص قاضی از دیدگاه قانون..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: مقایسه موانع متعلق به شخص قاضی از دیدگاه فقه و قانون Error! Bookmark not defined.
defined.

مبحث دوم: موانع متعلق به غضب و رشوت خوری قاضی..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: موانع بودن خشم و غضب قاضی از دیدگاه فقه..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: خشم و غضب قاضی در روشنی قانون و مقایسه آن با فقه... Error! Bookmark not defined.
defined.

مطلب سوم: موانع بودن رشوت خوری قاضی از دیدگاه فقه..... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: موانع بودن رشوت در قانون و مقایسه آن با فقه... Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم: موانع متعلق به علم قاضی از دیدگاه فقه و قانون... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: مانعین قضاوت قاضی به علم آن مطلقاً و دلایل آن.. Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: قائلین به جواز قضاء به علم قاضی و دلایل آنان..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: سبب اختلاف علماء در این مسئله و مذهب راجح... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: موانع متعلق به علم قاضی از دیدگاه قانون..... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: مسائلی که در آن ها حتی نزد قائلین به جواز قضاوت، قاضی نمی تواند .... Error!

Bookmark not defined.

فصل سوم

موانع صحت حکم قضائی متعلق به دعوا از دیدگاه شریعت و قانون

مبحث اول : موانع متعلق به شروط صحت دعوا ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول : موانع متعلق به شروط صحت دعوا در فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : موانع متعلق به شروط صحت دعوا در قانون و مقایسه آن با فقه ..... Error!

Bookmark not defined.

مبحث دوم : موانع متعلق به مکان دعوی ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول : موانع متعلق به مکان دعوی از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: موانع متعلق به مکان دعوی از دیدگاه قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: مقایسه موانع متعلق به مکان دعوی از دیدگاه فقه و قانون ... Error! Bookmark not

defined.

مبحث سوم : تناقض در دعوا از دیدگاه شریعت و قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف و انواع تناقض در دعوا ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : شروط تحقق تناقض ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: حکم و رفع تناقض ..... Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم : موانع متعلق به انواع دعوا در شریعت و قانون... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: موانع متعلق به دعوی فاسد و دعوی باطل از دیدگاه شریعت... Error! Bookmark

not defined.

مطلب دوم: موانع متعلق به دعوی فاسد و دعوی باطل از دیدگاه قانون Error! Bookmark not

defined.

فصل چهارم

موانع صحت حکم قضائی متعلق به خصم از دیدگاه فقه و قانون

مبحث اول: قضاوت قاضی به اصول و فروع و حواشی آن ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: حکم قاضی به نفع اصول و فروع در فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: قضاوت به نفع اصول و فروع در قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم : موانع متعلق به قصیر الاهلیت و فاقد الاهلیت ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب اول : موانع متعلق فقدان یا نقصان اهلیت از دیدگاه فقه ... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : موانع متعلق به قصیر الاهلیت و فاقد الاهلیت در قانون و مقایسه آن با فقه .... Error!

Bookmark not defined.

مبحث سوم : امتناع حکم قضایی به سبب غیابت از دیدگاه فقه و قانون ... Error! Bookmark not

defined.

مطلب اول : حکم قضا و شروط آن بالای غیاب در شریعت ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم : حد غیابت که در آن بالای مدعی علیه حکم صورت میگیرد از دیدگاه فقه .. Error!

Bookmark not defined.

مطلب سوم: احکام غیابی و مدت آن در روشنی قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم : موانع متعلق به شریک، دوست و دشمن قاضی.. Error! Bookmark not defined.

مطلب اول : موانع متعلق به شریک قاضی از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: قضاوت به نفع شریک از دیدگاه قانون ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: موانع متعلق به اجیر قاضی از دیدگاه فقه ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم : موانع متعلق به دوست قاضی در شریعت و قانون. Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم : موانع متعلق به دشمن قاضی در شریعت ..... Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: قضاوت به ضرر دشمن از دیدگاه قانون ..... Error! Bookmark not defined.

نتیجه گیری ..... 8.....

فهرست آیات ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined..... فهرست احادیث

11 ..... فهرست منابع

نتیجه گیری

از آن چه در تحقیق انجام شده تحت عنوان موانع حکم قضائی در شریعت و قانون طی چهار فصل نوشته شد به طور فشرده چنین نتیجه گیری می شود:

1- تحت عنوان موانع حکم قضائی در کتب فقه چیزی نوشته نشده است و این موانع از شروط وضع شده در قضاء دانسته می شود.

2- مانع اسم فاعل از مصدر منع است و معنای آن هر آن چه است که چیز دیگر را منع می کند و در مقابل او حایل قرار می گیرد و در اصطلاح مانع عبارت از یک صفت ظاهر و با قاعده است که وجود آن مستلزم عدم حکم می شود و عدم آن باعث وجود حکم و عدم ذات آن نمی شود.

3- قضاء یکی از ارکان مهم و اساسی دولت اسلامی بوده چرا که اساس دولت اسلامی همانا عدالت بوده و عدالت به وجه احسن آن در ابعاد قضاء شناخت می شود.

4- تاریخ نویسان تشریح اسلامی تاریخ قضاء را در اسلام به پنج تقسیم می کنند: دوره حیات پیامبر اسلام -صلی الله علیه وسلم-، دوره خلفای راشدین، قضاوت در دوره اموی ها، دوره عباسیان و قضاوت در دوره عثمانی ها.

5- کفر مطلقاً در فقه مانع صحت حکم قضائی گفته شده است اما در قانون ضمناً مانع دانسته می شود.

6- جمهور فقهاء انوئت را مانع صحت قضاء دانسته اند اما قانون بنا بر مذهب امام ابوحنیفه انوئت را مانع ندانسته و هیچ شرطی راجع به مرد بودن یا زن بودن قاضی نگذاشته است.

7- شروط قضاء و موانع صحت حکم قضاء در فقه به تفصیل بحث شده است اما در قانون جزئیات آن بیان نشده است و علتش این است که فقه منبع قانون است و در مسائلی قانون وجود نداشته باشد به فقه حنفی مراجعه می شود.

8- قانون قاضی را به عدالت و عدم جانبداری از یک طرف قضیه تشویق کرده است اما راجع به این که آیا فسق و عدم عدالت مانع صحت و تطبیق حکم قضائی می شود یا نه؟ چیزی نگفته است و در فقه این مسئله با جزئیات زیاد توضیح شده است.

9- در مسئله رشوت قول راجح این است که رشوت مانع صحت حکم قضایی بوده و قضاوت قاضی رشوه خور قابل تنفیذ نه بلکه باید باطل گردانیده شود زیرا ممکن است قاضی رشوت خور همین منصب قضاء را به رشوت گرفته باشد و همچنان کسی که رشوت می گیرد در حقیقت به غیر

حق حکم می کند و حقیقت را پنهان می کند و عدالت را برقرار نمی کند بناءً مناسب نیست او در مسند قضاوت باشد و رشوت خوردن یک ظلم بسیار بزرگ است.

10- در فقه تصریح شده است که فیصله به اساس علم قاضی به خصوص در عصر حاضر جایز نیست چون اگر در گذشته ها قضاوت به اساس معلومات شخصی قاضی مانع صحت حکم قضائی نمی شد این دلیل برای جواز در عصر حاضر نمی شود چون قاضیان آن زمان تا این عصر فرق دارند و تقوا و تمسک آنان به اصول شریعت و حلال و حرام بیش تر بود و حالا چنین نیست در قانون نیز حکم کردن به اساس علم قاضی کاملاً منع شده است و به صراحت گفته شده است که قاضی نمی تواند بر مبنای علم و آگاهی خود در مورد قضیه که تحت رسیدگی اش قرار دارد حکم صادر نماید.

11- در فقه داشتن اهلیت و علم کافی یا در حد اجتهاد و یا علم کافی برای قاضی مقلد شرط گذاشته شده است و در قانون نیز طور ضمنی داشتن علم از طریق فراغت از رشته شرعیات و حقوق و تخصص و تجربه شرط شده است.

12- از تصریحات فقهاء معلوم می شود که قضاوت قاضی به نفع شریکش در مال و تجارت مطلقاً جایز نیست اما در قانون شهادت به نفع شریک غیر مسموع گفته شده و استنباطاً معلوم می شود که قضاوت هم به نفع شریک جایز نباشد.

13- از تصریحات فقهاء در مورد قضاوت به نفع دوستی که به قاضی بسیار نزدیک و صمیمی نباشد معلوم می شود که این نوع قضاوت مانع صحت حکم قضائی نیست اما در مورد قضاوت به نفع دوست نزدیک و صمیمی قاضی اختلاف کرده اند.

14- هم در فقه و هم در قانون قضاوت بر ضرر دشمن از موانع صحت حکم قضائی دانسته شده است.

پیشنهاد ها

برای این که قضاوت و احکام قضائی خویش را با شریعت اسلامی سازگار نماییم و حکم شریعت اسلامی را در روشنی فقه و قانون اسلامی انجام دهیم، راه کارهای ذیل را به عنوان پیش نهاد مطرح می کنم امید است مورد توجه قرار داده شود:

1. تعلیم و تربیه درست فرزندان و تغریس ارزش های والای دینی در اذهان عامه مردم بادر نظر داشت اصول و اساسات شریعت غرای محمدی.
  2. راه اندازی پروگرام های آموزشی، معلوماتی برای توسعه آگاهی عامه در مورد احکام و موانع صحت و تطبیق قضائی و به کار گیری وسایل اطلاع رسانی جمعی.
  3. ایجاد نهادهای تحقیقاتی اختصاصی همه جانبه از طرف علما و دانشمندان در عرصه های قضائی و موانع صحت حکم قضائی.
  4. انجام تحقیقات علمی بیش تر در مورد موانع و احکام قضائی به هدف رسیدن به نتایج علمی و قانون در این مورد،
  5. نشر تحقیق بنده در مور موانع صحت و تطبیق حکم قضائی در مجله «قضاء» ستره محکمه افغانستان
  6. چاپ این رساله بعد از تایید و تصویب شورای علمی پوهنتون سلام به عنوان یک بحث ویژه در خصوص موانع صحت و تطبیق حکم قضائی.
  7. غنی ساختن کتابخانه پوهنتون سلام به خصوص کتابخانه دیجیتالی و به دسترس قرار دادن سافت کتاب ها و منابع در اختیار محصلین و محققین.
  8. ساخت یک کانال یا صفحه انترنیتی از طرف پوهنتون سلام برای اصدار فتوای شرعی در خصوص مسایل جدید قضائی.
  9. مشارکت در برنامه های قانون سازی و سهم گیری برای رهنمایی قانون سازان جهت مراعات نمودن حدود و قوانین شرعی در باب قضاء.
- وصلی الله تعالی وسلم علی نبینا محمد وعلی آله واصحابه ومن تبعهم باحسان الی یوم الدین.

فهرست منابع

1. قرآن كريم
2. اتاسى، محمد خالد، شرح المجلة، مطبوعه حمص، 1931. المكتبة الشاملة اصدار 3.32 ص 35
3. ابن حزم، أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد بن حزم الأندلسي القرطبي الظاهري المحلي بالآثار، (ت 456هـ)، دار الفكر. بيروت
4. ابن خلدون، عبدالرحمن ابن خلدون ، مقدمه ابن خلدون . ص 174 موقع الوراق <http://www.alwarraq.com>
5. ابن رشد، أبو الوليد بن محمد بن أحمد بن رشد القرطبي، (ت 595) بداية المجتهد ونهاية المقتصد، طبع ششم 1403 هـ - 1982 م. دار المعرفة -بيروت
6. ابن رشد، محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رشد، قرطبي (المتوفى : 595هـ) مطبعة مصطفى البابي الحلبي ، مصر،
7. ابن فرحون، برهان الدين ابراهيم بن على بن ابى القاسم، تبصره الحكام فى اصول الأفضيه و مناهج الأحكام، مكتبه الكليات الأزهرية - قاهره 1986م.
8. ابن قدامه، عبد الله بن أحمد بن قدامة المقدسي أبو محمد، المغني في فقه الإمام أحمد بن حنبل الشيباني، دار الفكر - بيروت
9. ابن قيم، أبو عبد الله محمد بن أبى الزرعى، (ت 751 هـ)، الطرق الحكيمه فى السياسة الشرعية، مطبعة المدني - القاهرة
10. ابن منظور، محمد بن مكرم بن على ابن احمد. (1993م.) لسان العرب، دار الكتب العلمية، بيروت- لبنان.
11. ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد، البحر الرائق شرح كنز الدقائق، دارالمعرفه - بيروت،
12. انصارى: زكريا بن محمد بن زكريا، (متوفى: 926هـ) شرح روضة الطالب من أسنى المطالب، دار الكتاب الإسلامى
13. بخاري: أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري (ت 256 هـ) طبع سوم، 1407 هـ - 1986 م. -دار ابن كثير- اليمامة-بيروت،
14. البهجة فى شرح التحفة. أبو الحسن علي بن عبد السلام.
15. بهوتى، منصور بن يونس بن إدريس، كشاف القناع عن متن الإقناع: (ت 1051هـ)، دار الفكر - بيروت - 1402 هـ - 1981 م.

16. بيهقي: أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (ت 458 هـ)، الطبعة الأولى سنة 1410، مكتبة الدار، المنية المنورة،
17. ترمذى، ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره، سنن الترمذى، دار المعرفه - بيروت 2002م. ط: 2: 1405 هـ - 1984 م.
18. جرجاني، السيد الشريف علي بن محمد، التعريفات، دار إحياء التراث العربي - بيروت 2003م.
19. جمعى از محققين، ندوة القضاء الشرعي في العصر الحاضر الواقع والمؤمول الفترة الواقعة بين 12-13-14 ربيع الأول 1427هـ. المكتبة الشاملة،
20. جوهرى، اسماعيل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربيه، دار العلم الملايين - بيروت 1979م.
21. أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابوري، مستدرک الحاكم، سال طبع 1998م، القاهرة، دار الثقافة.
22. حسين، علي حيدر - فهمي الحسيني، درر الحكام شرح مجلة الأحكام، دار الجيل، بيروت- طبع اول 1411 هـ - 1990 م.
23. درر الحكام شرح غرر الأحكام - ملا خسرو الحنفى - المطبعة العامرية مصر 1304. ماده (1840
24. دسوقي، محمد عرفه الدسوقي (1230 هـ)، حاشية الدسوقي على الشرح الكبير، دار الفكر - بيروت،
25. دمشقى، ابن كثير، تفسير القرآن العظيم، دار المعرفه، بيروت 1403 هـ،
26. رازى: محمد بن ابى بكر بن عبدالقادر، مختار الصحاح، چاپ سوم بيروت- لبنان سال 1418 هـ- 1997م.
27. راغب اصفهاني، حسين بن محمد بن مفضل، مفردات ألفاظ القرآن، دار القلم - بيروت 1992م.
28. زبيدى، محمد مرتضى حسيني، تاج العروس من جواهر القاموس، ، مكتبة الحياة، بيروت- لبنانزحيلي، محمد، تاريخ القضاء في الإسلام ، دار الفكر ، بيروت ، دار الفكر ، دمشق ، ط 1 ، 1415 هـ / 1995 م
29. زيدان، عبدالكريم ، نظام قضاء در اسلام ، مترجم استاد عبدالحليم ثاقب خير آبادى
30. زيدان، عبدالكريم، الوجيز في أصول الفقه مؤسسة الرسالة-بيروت- طبع سوم، 1407 هـ - 1987 م.
31. ستانكزى، محمد ظريف علم، اصول محاكمات مدنى سال ۱۳۹۶ چاپ انتشارات حامد رسالت، كابل، افغانستان
32. ستانكزى، محمدظريف علم، اصول محاكمات جزايى(۱۳۷۸) انتشارات: ميوند. كابل افغانستان.
33. سجستاني، سليمان ابن شعث، سنن ابى داود. تحقيق: محمد محى الدين عبدالحميد.بيروت،
34. سمرقندى ، علاء الدين محمد بن أحمد (ت 593 هـ) تحفة الفقهاء، دار الكتب العلمية-بيروت- الطبعة الأولى

1405 هـ - 1985 م.

35. شربینی، محمد بن أحمد الخطیب، (ت 937 هـ)، مغنی المحتاج إلى معرفة ألفاظ المنهاج: دار الفكر- بیروت،

36. شوکانی، محمد بن علی، ارشاد الفحول، دمشق: دارالکتاب العربی، 1419 هـ ق

37. شیخ نظام و جماعة من علماء الهند (الفتاوی الهندیه. بیروت: دارالفکر. 1411 هـ ق 1991 م)

38. شیرازی، أبو إسحاق إبراهيم بن علی بن یوسف (ت 476 هـ)، المهذب، دار الفكر-بیروت،

39. طرز سلوک قضایی برای قضات جمهوری اسلامی افغانستان (29) جوزا 1386 هـ.ش،

40. طرز سلوک قضایی برای قضات جمهوری اسلامی افغانستان، مصوبه مؤرخ (29) جوزا 1386 هـ.ش،

41. عاشور، احمد عیسی، فقه آسان در مذهب امام شافعی، مکتبه شامله فارسی، اصدار 3.32

42. عبدالباقی، رهنمای وثایق و سجلات دعاوی محاکم عدلی سال ۱۳۷۵ وزارت معارف، مطبعه دولتی

43. عدوان، محمود محمد محمود، موانع القضاء فی الفقه الاسلامی 2007. الجامعة الاسلامیة، غزة، فلسطين .

44. علی حیدر، درر الحکام شرح مجلة الأحکام، تحقیق تعریب: المحامي فهمي الحسيني، دار الکتب العلمیة، لبنان / بیروت

45. فیومی، احمد بن محمد بن علی. المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعی، (ت 770 هـ)، دار المعارف - القاهرة،

46. فیومی، احمد بن محمد بن علی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير، مکتبه، علمیة بیروت، لبنان

47. قرطبی، محمد بن احمد (668 هـ ق)، تفسیر القرطبی، ط 1384، 2، 1964 م، دار الکتب المصریة، قاهره

48. قرطبی، محمد بن رشد، (ت 595) بداية المجتهد ونهاية المقتصد، دارالمعرفة، بیروت، طبع هشتم، سال 1989.

49. قزوینی، محمد بن زید، (ت 275) سنن ابن ماجه، دارالمعرفة، بیروت 1996.

50. قشیری، مسلم بن حجاج نیشاپوری، دار ابی حیان، مصر.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af